

**ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені
І.І.МЕЧНИКОВА**
Факультет психології та соціальної роботи
Кафедра соціальної і прикладної психології

Подшивалкіна В.І., Будіянський М.Ф., Кириченко О.М.

«ПСИХОЛОГІЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ»

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО ДИСЦИПЛІНИ ЦИКЛУ ЗАГАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ
для здобувачів спеціальності 053 « Психологія»
третього (доктор філософії) рівня вищої освіти

ОДЕСА
ОНУ
2021

УДК 159.9:378.091.5(076)
П449

Рецензенти:

Н.В. Родіна – доктор психологічних наук, професор, завідувачка кафедри диференціальної та спеціальної психології ФПСП ОНУ імені І.І.Мечникова
Т.П. Чернявська – доктор психологічних наук, професор кафедри диференціальної та спеціальної психології ФПСП ОНУ імені І.І.Мечникова

*Рекомендовано до друку вченою радою
Факультету психології та соціальної роботи ОНУ імені І. І. Мечникова
Протокол № 6 від 21 квітня 2021р*

Подшивалкіна В.І.

П449 «Психологія вищої школи»: метод. рек. до дисципліни циклу професійної підготовки для здобувачів спеціальності 053 «Психологія» третього (доктор філософії) рівня вищої освіти/ В.І.Подшивалкіна, М.Ф.Будіянський, О.М.Кириченко; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, Ф-т іпсихології та соціальної роботи. – Одеса : ОНУ, 2021. – 25 с.

У методичних рекомендаціях розкривається програма дисципліни, даються вказівки для опанування лекційним матеріалом та підготовки до семінарських занять. Методичні рекомендації розроблені для здобувачів третього рівня вищої освіти факультету психології і соціальної роботи для створення умов для засвоєння особливостей викладацької діяльності у вищій школі. Звертається увага майбутніх викладачів на вікові особливості студентства, особливості їхньої адаптації к навчальному процесу в ЗВО, на психологічні складові професійної підготовки, на групові процеси в студентських групах та викладацьких колективах та технології розробки тестів об'єктивного контролю знань.

Розраховано для здобувачів третього рівня вищої освіти другого року навчання факультету психології і соціальної роботи ОНУ імені І. І. Мечникова спеціальності 053 «Психологія».

УДК 159.9:378.091.5(076)
П449

Зміст

Вступ.....	4
Зміст навчальної дисципліни.....	5
Семінарські заняття та самостійна робота здобувача.....	8
Оцінювання роботи здобувача.....	9
Методичне забезпечення.....	9
Рекомендована література.....	10
Питання для підготовки до заліку.....	12
Додатки: Матеріали для самостійної роботи здобувача.....	15
Додаток 1. Теми рефератів за вибором.....	15
Додаток 2. Матеріали до семінарських занять та самостійної роботи.....	15

Вступ

Докторські програми передбачають не тільки підготовку до наукової діяльності, а також мають за мету підготовку кадрів для вищої школи.

Мета дисципліни "Психологія вищої школи" полягає у створенні умов для засвоєння здобувачами психологічних складових професійної викладацької діяльності в ВНЗ та у сприянні формуванню психологічній культури та етичної поведінки викладача вищої школи.

Завдання

- оволодіння здобувачами фундаментальними поняттями і принципами психології вищої школи;
- вивчення особливостей сучасних проблем функціонування освітніх організацій
- розуміння психологічних проблем розвитку вищої освіти
- володіння діагностичними методами психології вищої школи та психологічними методами оптимізації освітніх організацій.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних компетентностей:

ІК - Здатність розв'язувати комплексні проблеми в галузі психології, в тому числі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних психологічних знань та/або професійної практики

ЗК5 - Здатність діяти на основі етичних міркувань при проведенні наукових досліджень, презентації їх результатів та у науково-педагогічній діяльності.

СК4 - Здатність до самоменеджменту, планування і розв'язування задач власного професійного і особистісного зростання, відповідальність за навчання інших при проведенні науково-педагогічної діяльності.

СК7 - Здатність організувати та реалізовувати просвітницьку та освітню діяльність для різних категорій населення у сфері психології.

Очікувані результати навчання. У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач третього освітнього рівня демонструвати наступні результати навчання:

ПРН 4 Знання та розуміння проектування, оптимізації та оцінювання якості науково-педагогічного процесу та освітнього середовища. Здатність до інноваціонування та вдосконалення програм навчальних психологічних дисциплін.

ПРН 8 Володіти комунікативними навичками, доступно і аргументовано представляти результати досліджень проблем психологічної теорії та практики, брати участь у фахових дискусіях.

ПРН 9 Уміти полілогічно взаємодіяти із світовою науковою спільнотою та громадськістю з проблематики дослідження.

ПРН 16 Дотримуватись з опорою на закон етичних норм, враховувати авторське право та норми академічної доброчесності при проведенні наукових досліджень, презентації їх результатів та у науково-педагогічній діяльності.

Зміст навчальної дисципліни

Змістовний модуль 1. **СОЦІАЛІЗАЦІЯ ТА ПРОФЕСІОНАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ У ВНЗ**

Тема 1. **ВИЩА ОСВІТА ЯК ПРЕДМЕТ ПСИХОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ**

Вища освіта України та психологія вищої школи на сучасному етапі. Болонський процес та актуальні психологічні проблеми сучасної вищої освіти в Україні. Об'єкт, предмет та завдання психології вищої школи. Сучасні контексти освітньої діяльності в ЗВО.

Тема 2. **ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЮНАТСТВА ТА ДОРΟΣЛОЇ ЛЮДИНИ**

Вік як психологічна категорія. Поняття психологічного часу та психологічного віку. Вікові періодизації та їхні особливості. Період юнацтва та його особливості. Період дорослості та його психологічні особливості. Когнітивна сфера та особливості її розвитку у юнацькому та дорослому періоді.

Психологія пізнавальної діяльності студентів. Психологічні основи формування професійного мислення. Емоційна сфера та її особливості розвитку у період навчання у вищій школі. Психологічні процеси та особливості їхнього розвитку у період навчання у вищій школі. Навички та вміння, психологічні основи їхнього формування.

Психологічні особливості навчання в вищій школі. Психологічні умови підвищення успішності навчання у ЗВО.

Тема 3. ВИЩА ШКОЛА ЯК ІНСТИТУТ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЛЮДИНИ ТА ЇЇ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ

Особистість як психологічна категорія. Особистість та особливості її формування у процесі навчання у вищій школі. Типологічне особистісні якості студентів та викладачів. Життєвий шлях та освіта. Механізми соціалізації людини. Соціалізація та адаптація.

Психологічні основи формування особистості студента як спеціаліста з вищою освітою. Мотивація навчання.

Психологічні основи професійного самовизначення людини та профорієнтаційної роботи у вищому навчальному закладі. Психологічні особливості формування професійних навичок та вмінь. Психологія творчості. Психологічні основи формування творчої особистості в вищій школі. Психологічні проблеми кар'єрного росту людини. Викладач вищій школи і проблеми його професійного росту.

Особливості використання методів психодіагностики та психокорекції в вищій школі.

Змістовний модуль 2. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОЦЕСИ У ЗВО

Тема 4. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТУДЕНТСЬКИХ ГРУП ТА НАУКОВО-ВИКЛАДАЦЬКИХ КОЛЕКТИВІВ

Студентська група та її соціально-психологічні особливості. Лідерські процеси у студентській групі та проблеми формування особистісних якостей.

Соціально-психологічні основи індивідуальних та групових методів навчання.
Групова динаміка у студентському колективі та активні методи навчання.

Соціально-психологічні особливості діяльності викладача вищої школи.

Міжособистісні та міжгрупові конфлікти та засоби вирішення.
Лідерські процеси в навчальних групах. Девіантна поведінка у молодіжному середовищі.

Тема 5. ПСИХОЛОГІЯ СПІЛКУВАННЯ У ЗВО

Контекстність освіти та психологічні основи активних форм навчання.
Психологічні особливості взаємовідносин викладача та студента. Спілкування та соціально-психологічний вплив у ЗВО. Етапи акту спілкування. Зворотній зв'язок у спілкуванні. Невербальні засоби спілкування.

Змістовний модуль 3. ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЯК СОЦІАЛЬНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Тема 6. Типологія освітніх організацій та їхні психологічні характеристики. Педагог як організатор освітнього процесу. Студент як суб'єкт навчальної діяльності і самоосвіта. Психологічний аналіз діяльності студентів та викладачів ЗВО. Керівництво та лідерство в навчальних закладах. Стиль управління та його психологічна ефективність. Психологічні передумови підвищення ефективності праці викладачів ВНЗ. Сучасні технології навчання та їхні психологічні особливості (дистанційне навчання, тренінги). Соціально-психологічні проблеми науково-викладацьких колективів вищої школи.

Тема 7. ТЕСТУВАННЯ ЯК ФОРМА ОБ'ЄКТИВНОГО КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ У ВНЗ

Поняття предметний (контрольний) тест, тест об'єктивного контролю знань. Функції контрольних тестів: діагностична, вимірювання та порівняння, прогностична, функція зворотного зв'язку, навчальна функція, функція вирівнювання вимог до студента. Види тестового контролю знань: тести

попереднього контролю, проміжного та загального контролю. Система навчальних елементів: поняття, явища, відношення, алгоритми.

Рівні сформованості знань: ознайомчо-орієнтований, понятійно-аналітичний, продуктивно-синтетичний. Форми та принципи конструювання тестових завдань. Ефективність завдань. Технології конструювання тестів об'єктивного контролю знань рівня освітньо-професійної підготовки фахівців. Технологія психометричного аналізу тестів та тестових завдань. Валідність та надійність тестів.

Семінарські заняття та самостійна робота здобувача

№ з/п	<i>Назва тем семінарських занять</i>	Кількість годин
1	Об'єкт, предмет та завдання психології вищої школи. Сучасні контексти освітньої діяльності в ВНЗ	2
2	Психологічні процеси та особливості їхнього розвитку у період навчання у вищої школі. Навички та вміння, психологічні основи їхнього формування	2
3	Життєвий шлях та освіта. Механізми соціалізації людини. Соціалізація та адаптація	2
4	Соціально-психологічні основи індивідуальних та групових методів навчання	2
5	Спілкування та соціально-психологічний вплив у ВНЗ	2
6	Психологічні передумови підвищення ефективності праці викладачів ВНЗ.	2
7	Технології конструювання тестів об'єктивного контролю знань рівня освітньо-професійної підготовки фахівців.	2

Самостійна робота здобувача

№ з/п	Назва теми/ види завдань	Кількість годин
1	Підготовка реферату з ключових тем курсу	20
2	Розробка прикладів тестів з загальної психології	20
3	Підготовка з питань заліку	20
	Разом	60

Оцінювання роботи здобувача

Розподіл балів, які отримують здобувачі

Поточне тестування та самостійна робота							Сума балів
Змістовий модуль №1		Змістовий модуль № 2		Змістовий модуль № 3			
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	100
10	10	20	20	10	10	20	

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою для заліку
90 – 100	A	зараховано
82-89	B	
74-81	C	
64-73	D	
60-63	E	
35-59	FX	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Методичне забезпечення

Подшивалніна В.І., Гусакова М.П., Яремчук О.В. Творчий саморозвиток психолога: психологічний практикум. Збірник практичних та тестових завдань Навчальний посібник рекомендований МО України Одеса: Астропринт, 2012. - 178 с.

Карьерные стратегии молодежи / О.А. Карманова, В.И.Подшивалкина, В.В.Харабет, Л.М.Хижняк. Забайкл. Гос. Университет.- Чита, 2014.- 213 с. С. 34 - 45, 67-81

Методика розробки тестів об'єктивного контролю рівня освітньо-професійної підготовки студентів вузів (друге доповнене видання). Состав.В.І.Подшивалкіна.- Херсон, 2008.- 41 с.

Подшивалкина В.И. Некоторые аспекты социотехнологической подготовки профессиональных социологов // Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики (Міжвузівський збірник наукових праць).Випуск 7.- Одеса, 2000.- С.116-121

Подшивалкина В.И., Алексеенцева Е.С.Профессиональная карьера и ценностно-личностные аспекты ее формирования //Социологические исследования. Сборник научных работ.- Луганск, 2002.- 165-183

Подшивалкина В.И. Высшее образование и поиск новых картин мира // Педагогическая антропология: концептуальные основания и междисциплинарный контекст. - М., 2002.- С.87-98

Подшивалкина В.І. Контексти вищої професійної освіти і проблеми їхньої синхронізації// Вища освіта України.- 2003.- № 2.- С. 34-37

Подшивалкина В.И. Вища освіта як засіб соціальних змін в Україні // Соціальна робота. Кн..6.- К., 2002.- 13-24

Рекомендована література

Основна

Максименко С. Д. Психологія учіння людини: генетико-моделюючий підхід [Текст]: монографія / Сергій Дмитрович Максименко. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2013. – 592 с.

Психологічні чинники самодетермінації особистості в освітньому просторі [Текст]: Колективна монографія / [Максименко С. Д., Куценко-Лада Г. В., Пророк Н. В. та ін.], за ред. С. Д. Максименка. – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013. – 400 с.

Становлення ідентичності фахівця : монографія / Г.О. Балл, В.Л. Злишков, Н.Б. Кирпач, С.О. Копилов, Л.О. Курганська, С.О. Лукомська, Л.М. Михайлюк, Т.Д. Морозовська, Н.Н. Хомутіннікова, О.В. Федан ; за ред. В.Л. Злишкова. – К. ; Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – 260 с.

Карамушка Л.М., Іщук О.В. Психологія організаційної культури вищого навчального закладу (у контексті становлення професійної ідентичності студентів) : монографія /Л.М. Карамушка, О.В. Іщук . – К.-Запоріжжя : Кругозір, 2015. – 276 с.

Сердюк Л. З. Психологія мотивації учіння майбутніх фахівців: системно-синергетичний підхід : [монографія] / Л. З. Сердюк. – К.: Університет «Україна», 2012. – 323 с. <http://lib.iitta.gov.ua/4651/>

Синергетика і освіта: монографія / за ред. В.Г. Кременя. – К.: Ін-т обдарованої дитини, 2014. – 348 с.

Побудова кар'єри : комплекс навч. програм (9, 17, 35, 70 год.) / [О.В. Мельник, О.Л. Морін, Л.А.Гуцан та ін.] . – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – 88с.

Иванченко А.А. Креативность и экзистенция : монография / А.А. Иванченко . – Харьков : Форт, 2013 . – 422 с.

Фурман А.В., Шандрук С.К. Організаційно-діяльнісні ігри у вищій школі : монографія /А.В. Фурман, С.К. Шандрук . – Тернопіль : ТНЕУ, 2014 . – 272 с.

Міщиха Л.П. Творчий потенціал особистості у період пізньої дорослості : монографія /

Л.П. Міщиха . – Івано-Франківськ : Місто НВ , 2014 . – 400 с.

Освітнє середовище як чинник становлення обдарованої особистості : монографія / [Р.О. Семенова, О.Л. Музика, Д.К. Корольов та ін.]; за ред. Р.О. Семенової . – К.- Кіровоград : Імекс-ЛТД , 2014 . – 228 с.

Методологічні проблеми трансформації комунікативної компетентності психолога в інформаційному суспільстві : монографія / [В.В. Андрієвська, Е.І.

Драніщева, С.П.Тищенко та ін.]; за ред. В.В. Андрієвської . – К.- Кіровоград : Імекс-ЛТД , 2014 . – 226 с.

Москаленко В.В., Міщенко О.О. Економічна культура особистості: соціально-психологічний аспект. Монографія / Москаленко В.В., Шайгородський Ю.Ж., Міщенко О.О./ Вид. «Центр соціальних комунікацій» - Київ. 2012 – 346 с.

Соціально-психологічні проблеми становлення суб'єкта економічної соціалізації. Монографія. /Т.В. Говорун, Н.М. Дембицька, І.К. Зубіашвілі, Л.М. Карамушка, О.В. Лавренко, О.О. Міщенко, В.В. Москаленко, Ю.Ж. Шайгородский./ Ред. В.В. Москаленко; К.: 2012. – 205 с.

Формування психологічної готовності персоналу вищої школи до діяльності в умовах соціально-економічних змін» (Л. Карамушка, О.Толков, 2013);

Додаткова

Подоляк Л.Г., Юрченко В.І. Психологія вищої школи. Підручник. – Київ: Каравела, 2008.- 351 с.

Мороз О. Г., Падалка О. С., Юрченко В. І. Педагогіка і психологія вищої школи: Навч. посіб. для молодих викладачів, аспірантів і майбутніх магістрів / Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова; Інститут вищої освіти АПН України / О.Г. Мороз (заг.ред.). — К. : НПУ, 2003. — 267с.

Галузинський В. М., Євтух М. Б. Основи педагогіки та психології вищої школи в Україні: Навч. посібник для викладачів та аспірантів вузів / ІСДО; Київський лінгвістичний ун-т. — К. : ІНТЕЛ, 1995. — 168с.

Вербицкий А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход. - М.: Высшая школа, 1991.

Найдьонова Л.А. Медіапсихологія: основи рефлексивного підходу: підручник / Л.А. Найдьонова Ін-т соціальної та політичної психології. – Кіровоград:Імекс-ЛТД, 2013 .—244с.

Сердюк Л. З. Сучасні синергетичні тенденції мотивації учіння майбутніх фахівців / Л. З. Сердюк// Вісник Національного університету оборони України. Зб. наук. Праць. – К.: НУОУ, 2014. – Вип. 3(40). – с. 316-320.

<http://lib.iitta.gov.ua/5285/>

Рибалка В.В. Психологія та педагогіка праці особистості : від обдарованості дитини до майстерності дорослого : Посібник / В.В. Рибалка.— К.: Ін-т обдарованої дитини, 2014. –220с.

Эколого-психологические факторы современного образа жизни: Монография / [А.Л. Верник, О.Н. Гарнец, М.М. Заброцкий и др.]; под. ред. Ю.М. Швалба. – [2-е изд., перераб. и доп.] – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 458 с.

Львовичкіна А.М. Психологічні засади формування еколого-орієнтованої свідомості: монографія / Антоніна Михайлівна Львовичкіна. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011.– 422 с.

Система психолого-педагогічних вимог до засобів інформаційно-комунікаційних технологій навчального призначення: монографія / [за ред.М.І. Жолдака]. – К.: Атіка, 2014. – 172 с.

Формування інформаційно-комунікаційних компетентностей у контексті євроінтеграційних процесів створення інформаційного освітнього простору: посібник / НАПН України; Ін-т інформаційних технологій і засобів навчання; [за заг. ред. В.Ю. Бикова, О.В. Овчарук]. – К.: Атіка, 2014. – 212 с.

Методологія інформатизації наукової та управлінської діяльності установ НАПН Укра ни на основі веб-технологій: монографія / НАПН України; Ін-т інформаційних технологій і засобів навчання; [Н.Г.Задорожня, Г.В. Кузнецова, А.В. Кільченко та ін.] . – К.: Атіка, 2014. – 160 с.

Інформаційні ресурси

<https://studfile.net/preview/3540380/>

https://library.udpu.edu.ua/library_files/438437.pdf

<https://core.ac.uk/download/pdf/33688061.pdf>

Питання для підготовки до заліку

1. Актуальні психологічні проблеми сучасної вищої освіти в Україні.
2. Об`єкт, предмет та завдання психології вищої школи.
3. Вікові періодизації та їхні особливості.
4. Вік як психологічна категорія.
5. Поняття психологічного часу та психологічного віку.
6. Період юнацтва та його особливості.
7. Період дорослості та його психологічні особливості.
8. Когнітивна сфера та особливості її розвитку у юнацькому та дорослому періоді.
9. Психологічні основи формування професійного мислення.
10. Психологічні процеси та особливості їхнього розвитку у період навчання у вищій школі.
11. Психологічні особливості навчання у вищій школі.
12. Психологічні умови підвищення успішності навчання у ЗВО
13. Особистість та особливості її формування у процесі навчання у вищій школі.
14. Типологічне особистісні якості студентів та викладачів.

15. ЗВО як інститут соціалізації.
16. Механізми соціалізації людини.
17. Соціалізація та адаптація студентської молоді.
18. Психологічні основи формування особистості студента як спеціаліста з вищою освітою.
19. Мотивація навчання студентів.
20. Психологічні основи професійного самовизначення людини
21. Профорієнтаційна робота у вищому навчальному закладі.
22. Навички та вміння, психологічні основи формування.
23. Психологічні особливості формування професійних навичок та вмінь.
24. Психологія творчості.
25. Психологічні основи формування творчої особистості у вищій школі.
26. Психологічні проблеми кар'єрного росту людини.
27. Девіантна поведінка у молодіжному середовищі.
28. Студентська група та її соціально-психологічні особливості.
29. Соціально-психологічні основи індивідуальних та групових методів навчання.
30. Групова динаміка у студентському колективі та активні методи навчання.
31. Соціально-психологічні особливості діяльності викладача вищої школи.
32. Міжособистісні та міжгрупові конфлікти та засоби вирішення.
33. Гендерна соціалізація у ЗВО
34. Гендерні стереотипи у навчально-виховному процесі.
35. Студентська сім'я та її психологічні особливості.
36. Лідерські процеси в навчальних групах.
37. Лідерство та керівництво.
38. Типологія соціальних організацій та їхні психологічні характеристики.
39. Психологічні ознаки соціальних організацій.
40. Організація як процес.
41. Педагог як організатор освітнього процесу.

42. Студент як суб`єкт навчальної діяльності и самоосвіта.
43. Психологічний аналіз діяльності студентів та викладачів ВНЗ.
44. Керівництво та лідерство в навчальних закладах.
45. Стыль управління та його психологічна ефективність.
46. Самоорганізаційні процеси у ЗВО та їхня роль в удосконаленні навчального процесу.
47. Сучасні технології навчання та їхні психологічні особливості (дистанційне навчання, тренінги).
48. Безперервна освіта та її психологічні проблеми.
49. Соціально-психологічні проблеми науково-викладацьких колективів вищої школи.
50. Психологічні основи активних форм навчання.
51. Психологічні особливості взаємовідносин викладача та студента.
52. Спілкування та соціально-психологічний вплив.
53. Етапи акту спілкування.
54. Зворотній зв`язок у спілкуванні.
55. Невербальні засоби спілкування.
56. Ділові гри та психологічні проблеми їхнього використання у навчально-виховному процесі.
57. Семінарські заняття та їхня роль у формуванні культури професійного спілкування.
58. Дискусії та психологічні технології їхнього проведення.
59. Психологічна служба у ЗВО та її функції.
60. Психологічні технології у навчально-виховному процесі.

Додаток 1 Теми рефератів за вибором

1. Актуальні психологічні проблеми сучасної вищої освіти в Україні.
2. Когнітивна сфера та особливості її розвитку у юнацькому та дорослому періоді.
3. Психологічні основи формування професійного мислення.

4. Психологічні особливості навчання у вищій школі.
5. Психологічні умови підвищення успішності навчання у ВНЗ
6. Типологічне особистісні якості студентів та викладачів.
7. ЗВО як інститут соціалізації.
8. Психологічні основи формування особистості студента як спеціаліста з вищою освітою.
9. Психологічні основи професійного самовизначення людини
10. Профорієнтаційна робота у вищому навчальному закладі.
11. Психологічні основи формування творчої особистості у вищій школі.
12. Психологічні проблеми кар'єрного росту людини.
13. Девіантна поведінка у молодіжному середовищі.
14. Соціально-психологічні основи індивідуальних та групових методів навчання.
15. Соціально-психологічні особливості діяльності викладача вищій школи.

Додаток 2 Матеріали до семінарських занять та самостійної роботи

Психологія вищій школи порівняно молода галузь психологічної науки. Систематичне дослідження психолого-педагогічних проблем вищій школи розпочалось у 60-х роках ХХ століття. Найвагомими науковими здобутками того часу є роботи С. І. Архангельського та С. І. Зинов'єва, в яких ґрунтовно проаналізовано вузівський навчальний процес і закладено фундаторські основи розв'язання проблем оновлення вищій школи. Вони є авторами перших навчальних посібників із проблем навчання у вищій школі [Архангельский С. И. Лекции по теории обучения в высшей школе. – М.: Высшая школа, 1974. – 384 с.; Зиновьев С. И. Учебный процесс в советской высшей школе. - М.: Высшая школа, 1975. – 314 с.]. Це було поштовхом для появи низки досліджень, в яких розв'язання завдань вищій освіти почало розглядатися в контексті психологічних особливостей студентського віку та психологічних явищ, які породжуються умовами вищого навчального закладу (О. А. Абдулліна, Б. Г. Ананьєв, О. О. Бодальов, М. І. Дьяченко, І. А. Зімня, Л. А.

Кандибович, Н. В. Кузьміна, В. Т. Лісовський, Н. М. Пейсахов, П. І. Підкасистий, О. Ф. Рибалко, В. О. Сластьонін, С. Д. Смирнов, Н. Ф. Тализіна, В. О. Якунін та ін.).

Перші програми з психології вищої школи були розроблені в останні десятиліття ХХ ст. Такий курс читався в інститутах і факультетах підвищення кваліфікації викладачів вищої школи. У 1981 році в Мінську вийшло перше видання відомого підручника М. І. Дьяченка, Л. А. Кандибовича «Психологія вищої школи», а в 1986 р. побачив світ підручник «Основи педагогіки і психології вищої школи» за редакцією А. В. Петровського.

Вагомі наукові здобутки в розробці актуальних проблем психології вищої школи належать українським ученим: психічний розвиток особистості в навчально-виховному процесі (Г.С. Костюк), психологічні засади формування особистості майбутнього вчителя (Д.Ф. Ніколенко), психологічне обґрунтування методів і прийомів навчання у вищій школі (А. М. Алексюк), психолого-педагогічні умови професійної адаптації молодого педагога (О. Г. Мороз), стратегія становлення моральності особистості (І.Д. Бех), психологічні засади формування громадянської свідомості і національної самосвідомості молоді (М.Й. Боришевський), детермінанти і психологічні механізми розвитку соціальної активності дітей і молоді (О.В. Киричук), психологічні особливості сучасного студентства (О. Ф. Бондаренко, В. А. Семиченко), оптимізація взаємин викладачів і студентів (В.В. Власенко) та ін. В. М. Галузинський, М. Б. Євтух є авторами навчального посібника «Основи педагогіки і психології вищої школи в Україні» (1995 р.)

Психологія вищої школи вивчає закономірності функціонування психіки студента як суб'єкта навчально-професійної діяльності та закономірності науково-педагогічної діяльності викладача, а також соціально-психологічні особливості професійно-педагогічного спілкування та взаємин викладачів і студентів.

Основними категоріями психології вищої школи є навчання, розвиток, виховання в єдності та взаємозв'язку, що визначається загальним поняттям едукація.

Понятійний апарат психології вищої школи становлять такі поняття як «професійна спрямованість», «професійна соціалізація», «професійна ідентичність», «навчально-професійна діяльність», «Я-концепція студента», «професійно-педагогічне спілкування», «студентська академічна група», «професіоналізм», «адаптація», «професійна готовність» та ін.

Психологія вищої школи як наукова і прикладна галузь розв'язує низку практичних, науково-дослідницьких і діагностично-корекційних завдань (Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко).

До найважливіших **практичних завдань психології** вищої школи належать:

- розробка психолого-методичної бази для контролю за процесом та умовами психічного розвитку студентів, їх особистісним зростанням і професійним становленням;
- обґрунтування оптимальних форм навчально-професійної діяльності та спілкування здобувачів вищої освіти, які сприяють засвоєнню ними всього розмаїття професійних функцій і важливих соціальних ролей;
- розробка особистісно-орієнтованих технологій навчання;
- психологічне обґрунтування інноваційних дидактичних проектів і педагогічних експериментів у вищій школі;
- надання психологічної допомоги та підтримки всім учасникам педагогічного процесу.

Серед **актуальних науково-дослідних завдань психології** вищої школи є такі:

- психологічне обґрунтування професіограми сучасного фахівця з вищою освітою;
- виявлення соціально-психологічних, психологічних і дидактичних чинників соціалізації особистості майбутнього фахівця;

- розробка психологічних засад формування в студентів і викладачів національної самосвідомості, активної громадянської позиції;
- розробка психологічних основ комп'ютеризації навчального процесу у вищій школі;
- дослідження психологічних проблем підготовки науковопедагогічних кадрів;
- вивчення психологічних засад наукової творчості;
- вивчення психологічних вдосконалення професіоналізму й підвищення педагогічної майстерності науково-педагогічних працівників.

До діагностично-корекційних завдань психології вищої школи належать:

- обґрунтування системи професійного відбору молоді до вищих навчальних закладів;
- діагностика настанов студентів щодо самого себе задля формування позитивної «Я-концепції» майбутнього фахівця;
- визначення рівня психологічної готовності першокурсників до навчання у вищій школі;
- розробка передумов успішної адаптації першокурсників до навчання у вищому навчальному закладі;
- вивчення стану взаємин науково-педагогічних працівників і здобувачів вищої освіти;
- виявлення причин неуспішності здобувачів вищої освіти і шляхів їх усунення;
- здійснення психологічного аналізу протиріч і конфліктів у педагогічній взаємодії та визначення шляхів їх вирішення.

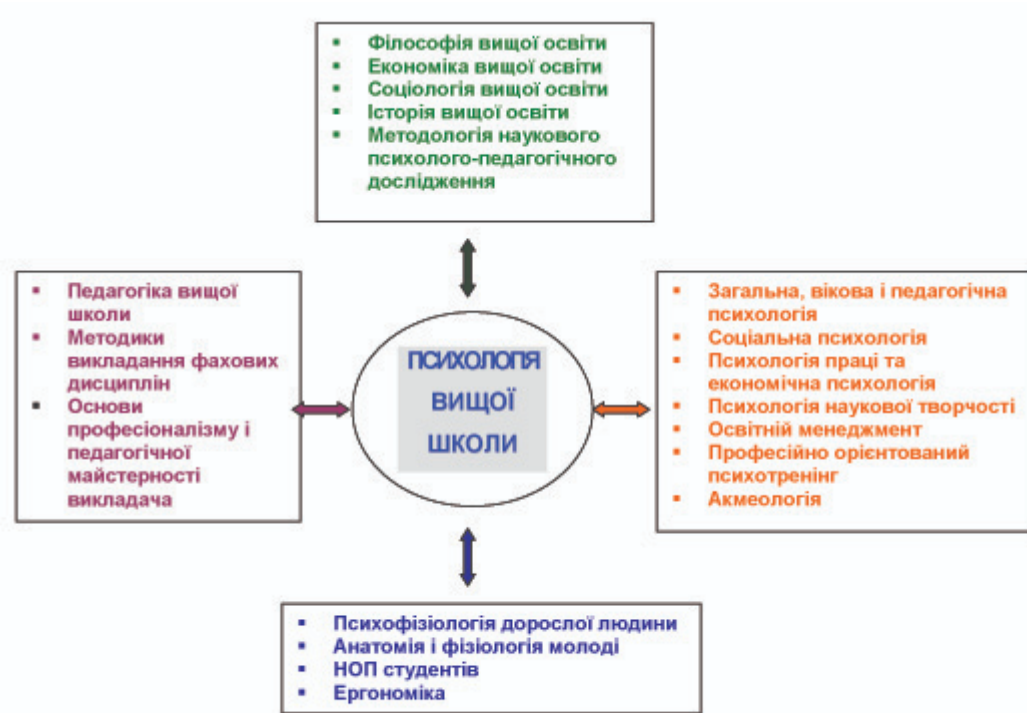

Рис. 1. Міждисциплінарні зв'язки психології вищої школи

Термін «студент» латинського походження, в перекладі на українську мову означає ретельно працюючий, займається, тобто опановує знаннями.

Студент як людина певного віку і як особистість може характеризуватися з трьох сторін:

- 1) з **психологічної**, яка є єдністю психологічних процесів, станів і властивостей особистості. Головне в психологічній стороні - психічні властивості (спрямованість, темперамент, характер, здібності), від яких залежить протікання психічних процесів, виникнення психічних станів, прояв психічних утворень. Однак, вивчаючи конкретного студента, треба враховувати разом з тим особливості кожного даного індивіда, його психічних процесів і станів.
- 2) з **соціальної**, в якій втілюються суспільні відносини, якості, породжувані приналежністю студента до певної соціальної групи, національності і т.д.
- 3) з **біологічної**, яка включає тип вищої нервової діяльності, будову аналізаторів, безумовні рефлекси, інстинкти, фізичну силу, статуру, риси обличчя, колір шкіри, очей, зріст і т.д. Ця сторона в основному зумовлене спадковістю і вродженими задатками, але в певних межах змінюється під впливом умов життя.

Вікові особливості:

- найменші величини латентного періоду реакцій на прості, комбіновані і словесні сигнали,
- оптимум абсолютної та різницевої чутливості аналізаторів, найбільша пластичність в утворенні складних психомоторних та інших навичок
- найвища швидкість оперативної пам'яті і переключення уваги, вирішення вербально-логічних задач і т.д.

Таким чином, студентський вік характеризується досягненням найвищих, "пікових" результатів, які базуються на всіх попередніх процесах біологічного, психологічного, соціального розвитку.

Особистісні особливості. Вік 18- 20 років - це період:

- найбільш активного розвитку моральних і естетичних почуттів, становлення і стабілізації характеру і, що особливо важливо, оволодіння повним комплексом соціальних ролей дорослої людини: громадянських, професійно-трудова та ін.
- "економічної активності", під якою Демографи розуміють включення людини в самостійну виробничу діяльність, початок трудової біографії та створення власної сім'ї.
- перетворення мотивації, всієї системи ціннісних орієнтацій,
- інтенсивне формування Спеціальних здібностей у зв'язку з професіоналізацією
- становлення характеру і інтелекту.
- спортивні рекорди, початок художніх, технічних і наукових досягнень.

Студентський вік характерний і тим, що в цей період досягаються багато оптимум розвитку інтелектуальних і фізичних сил.

Студентський вік, за твердженням Б. Г. Ананьєва, є сенситивним періодом для розвитку основних соціогенних потенцій людини. Вища освіта має великий вплив на психіку людини, розвиток його особистості. За час навчання у вузі, при наявності сприятливих умов, в студентів відбувається розвиток всіх рівнів психіки. Вони визначають спрямованість розуму людини, тобто формують склад мислення, Який характеризує професійну спрямованість

особистості. Для успішного навчання в вузі необхідний досить високий рівень загального інтелектуального розвитку, зокрема сприйняття, представлений, пам'яті, мислення, уваги, ерудованості, широти пізнавальних інтересів, рівня володіння певним колом логічних операцій і т.д. При деякому зниженні цього рівня можлива компенсація за рахунок підвищеної мотивації або працездатності, посидючості, ретельності і акуратності в навчальній діяльності. Але є і межа такого зниження, при якому компенсаторні механізми НЕ допомагають, і студент може бути відраховань. У різних вузах ці рівні трохи розрізняються, але в загальному вони близькі між собою, навіть якщо порівнювати столичні і периферійні вузи, так звані престижні і непрестижні професії.

Соціальна адаптація студентів у вузі ділиться на:

- а) професійну адаптацію, під якою розуміється пристосування до характеру, змісту, умов і організації навчального процесу, вироблення навичок самостійності в навчальній і науковій роботі;
- б) соціально-психологічну адаптацію - пристосування індивіда до групи, взаєминам з якою, вироблення власного стилю поведінки [1].

Інакше кажучи, "під адаптаційної здатністю розуміється здатність людини пристосовуватися до різних вимог середовища (як соціальним, так і фізичним) без відчуття внутрішнього дискомфорту і без конфлікту з середовищем" [2].

Адаптація - це передумова активної діяльності і необхідна умова її ефективності. У цьому позитивне значення адаптації для успішного функціонування індивіда в тій чи іншій соціальній ролі. Дослідники розрізняють три форми адаптації студентів-першокурсників до умов вузу:

- 1) адаптація формальна, що стосується пізнавально-інформаційного пристосування студентів до нового оточення, до структури вищої школи, до змісту навчання в ній, її вимогам, до своїх обов'язків;

2) громадська адаптація, тобто процес внутрішньої інтеграції (об'єднання) груп студентів-першокурсників і інтеграція цих же груп зі студентським оточенням в цілому;

3) дидактична адаптація, що стосується підготовки студентів до нових форм і методів навчальної роботи у вищій школі.

Розвиток студента на різних курсах має деякі особливі риси

Перший курс вирішує завдання залучення недавнього абітурієнта до студентських формам колективного життя. Поведінка студентів відрізняється високим ступенем конформізму; у першокурсників відсутній диференційований підхід до своїх ролей.

Другий курс - період найбільш напруженою навчальної діяльності студентів. У житті другокурсників інтенсивно включені всі форми навчання і виховання. Студенти отримують загальну підготовку, формуються їх широкі культурні запити і потреби. Процес адаптації до даного середовища в основному завершено.

Третій курс - початок спеціалізації, зміцнення інтересу до наукової роботи як відображення подальшого розвитку і поглиблення професійних інтересів студентів. Нагальна необхідність у спеціалізації часто призводить до звуження сфери різнобічних інтересів особистості. Відтепер форми становлення особистості у вузі в основних рисах визначаються фактором спеціалізації.

Четвертий курс - перше реальне знайомство зі спеціальністю в період проходження навчальної та виробничої практики. Для поведінки студентів характерний інтенсивний пошук більш раціональних шляхів і форм спеціальної підготовки, відбувається переоцінка студентами багатьох цінностей життя і культури.

П'ятий та шостий курс (магістратура) - перспектива швидкого закінчення ЗВО - формує чіткі практичні установки на майбутній рід діяльності. Виявляються нові, що стають все більш актуальними цінності,

пов'язані з матеріальним і сімейним станом, місцем роботи і т.п. Студенти поступово відходять від колективних форм життя вузу.

Можна виділити три основні типи діяльності та поведінки студентів в сфері навчання і пізнання:

Перший тип особистості відрізняється комплексним підходом до цілей і завдань навчання в вузі. Інтереси студентів зосереджуються на області знань більш широкої, ніж передбачено програмою, соціальна активність студентів проявляється у всьому різноманітті форм життя вузу. Цей тип діяльності орієнтований на широку спеціалізацію, на різносторонню професійну підготовку.

Другий тип особистості відрізняється чіткою орієнтацією на вузьку спеціалізацію. І тут пізнавальна діяльність студентів виходить за рамки навчальної програми. Однак якщо першого типу поведінки властиве подолання рамок програми, так би мовити, вшир, то в даному випадку цей вихід здійснюється углиб. Система духовних запитів студентів звужена рамками "Навколопрофесійні інтересів".

Третій тип пізнавальної діяльності студентів передбачає засвоєння знань і набуття навичок лише в межах навчальної програми. Цей тип діяльності - найменш творчий, найменш активний - характерний для 26,8% опитаних студентів. Таким чином, вже в результаті самого загального підходу до аналізу навчально-пізнавальної діяльності студентів виділяються три типологічні групи, кожна з яких має свої моделі поведінки.

Існує шість основних функцій взаємодії суб'єктів педагогічного процесу при оптимальному педагогічному спілкуванні:

- конструктивна - педагогічна взаємодія викладача і студента при обговоренні та роз'ясненні змісту знань і практичної значущості по предмету;
- організаційна - організація спільної навчальної діяльності викладача і студента, взаємної особистісної інформованості та спільної відповідальності за успіхи навчально-виховної діяльності;

- комунікативно-стимулююча - поєднання різних форм навчально-пізнавальної діяльності (індивідуальної, груповий, фронтальний), організація взаємодопомоги з метою педагогічного співробітництва; обізнаність студентів про те, що вони повинні дізнатися, зрозуміти на занятті, чому навчитися;
- інформаційно-навчальна - показ зв'язку навчального предмета з виробництвом для правильного світорозуміння і орієнтації студента в подіях суспільного життя; рухливість рівня інформаційної ємності навчальних занять і її повнота в поєднанні з емоційним викладом навчального матеріалу, опорою на наочно-чуттєву сферу студентів;
- емоційно-коригуюча - реалізація в процесі навчання принципів "відкритих перспектив" і "переможного" навчання в ході зміни видів навчальної діяльності; довірчого спілкування між викладачем і студентом;
- контрольна-оцінна - організація взаємоконтролю навчає і навчається, спільне підведення підсумків і оцінка з самоконтролем і самооцінкою.

Навчальне видання

**Подшивалкіна Валентина Іванівна
Будіянський Микола Федорович
Кириченко Ольга Миколаївна**

«ПСИХОЛОГІЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ»

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО ДИСЦИПЛІНИ ЦИКЛУ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
для здобувачів спеціальності 053 «Психологія»
третього (доктор філософії) рівня вищої освіти**

Підп. до друку . Формат 60x84/16.
Ум.-друк. арк. 1.1 Тираж 20. Зам. № .
Видавець і виготовлювач
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4215 від 22.11.2011 р.
Україна, 65082, м. Одеса, вул. Єлісаветинська, 12
Тел. (048) 723-28-39.
E-mail: druk@onu.edu.ua